

14. Сергиенко В.С. Сила гнева народного // Корсунь-Шевченковская битва. Спогади відомих воєначальників. – К., 1975.
15. Звіт секретаря Полтавського обкома партії // Архів М.Ф. Пономаренка.
16. Спогади Саврана М.І. // Архів М.Ф. Пономаренка.
17. Пономаренко М.Ф. Золотоноша. – Дніпропетровськ, 1974.
18. Самсонов А.М. От Волги до Балтики. Очерки истории 3-го гвардейского механизированого корпуса 1942 – 1945 гг. – М., 1973.

Лазуренко В.М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету, заступник голови правління Черкаської обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців

УЧАСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЧИГИРИНЩИНИ У БОРОТЬБІ З НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКИМИ ОКУПАНТАМИ

Як і повсюди, на Чигиринщині палав вогонь народної боротьби з окупантами. Активному веденню партизанської боротьби сприяли природні умови краю, а саме – наявність значної кількості лісів (особливо лісів Холодного Яру). Форми і методи її були різноманітні: диверсії, виведення з ладу ворожих комунікацій, надання допомоги пораненим червоноармійцям, саботування виїзду до Німеччини на каторжні роботи.

З перших днів Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років територія Чигиринщини стала ареною антифашистської боротьби. В той час, коли на величезній відстані радянсько-німецького фронту розгорнулися бої, в Чигиринському районі, як і по всій Україні, народ піднімався на боротьбу проти німецько-фашистських загарбників і їх “нового порядку” [18, 268]. Та частина чигиринців, яка опинилася за лінією фронту, а також червоноармійці, командири і політпрацівники, які не мали можливості вийти з оточення, починають вести боротьбу проти фашистських окупантів.

Діяльність підпілля, яке забезпечувало партизанів підготовленими резервами, продовольством, медикаментами і розвідкою сил противника, сприяла виникненню партизанських загонів [18, 268–269]. Партизанський загін Кравченка, який був створений одним із перших в першій же сутичці з ворогом (серпень 1941 року) був майже повністю розбитий, а та частина народних месників, яка уціліла, була видана ворогу бургомістром Новогеоргіївська ще в

1941 році. Провокатори і зрадники видали ворогу також партизанську базу, склади зброї і продовольства, явки підпільників [18, 268; 8]. Тому говорити про бойову діяльність цих загонів не доцільно, оскільки її, як такої, не було. Це також наклало свій відбиток на подальше розгортання партизанського руху на Чигиринщині, зокрема у 1941–1942 роках він був розрізнений, стихійний і малоорганізований. Як зазначає дослідниця партизанського руху на Чигиринщині доцент Т.Д. Чубіна, “що в цей організаційний період партизанський рух на Чигиринщині, як і в цілому по всій Україні, мав свої труднощі, зокрема: ще не встановилися зв’язки з Великою землею, з частинами Червоної Армії; не було створено єдиного координаційного центру для керівництва всім партизанським рухом; створення загонів проходило надзвичайно поспішно; не вистачало підготовлених командних кадрів; при зарахуванні до загонів нехтувався принцип добровільності, не проводилася необхідна роз’яснювальна робота і не було перевірки особового складу, що в подальшому вело до їх часткового розкриття і видачі німецьким властям; в 1941–1942 роках для ведення партизанської боротьби не вистачало озброєння і спорядження – в цей період основна маса військового спорядження і зброї добувалась безпосередньо у ворога; на початковому етапі тільки починали встановлюватись контакти з місцевим населенням для отримання інформації, продовольства; ще не склалися тактики партизанської боротьби” [18, 269].

Та, не зважаючи на ці всі труднощі і недоліки, партизанський рух на Чигиринщині в кінці 1942 року починає набувати все більшого розмаху. Територією Чигиринського району в березні 1943 року пройшло і бойове з’єднання М. Наумова. “Наумівці” провели тут кілька бойових операцій, знищили провокатора, який видав Чигиринське підпілля, намагалися встановити зв’язок з місцевими партизанами [18, 270; 12].

3 липня 1941 року по грудень 1943 року в Чигиринському, Смілянському та Кам’янському районах діяв партизанський загін імені Ворошилова, командиром якого був А.С. Куценко. Загін нараховував 312 членів, з яких – 26 жінок [17, 193; 10, 273].

В період з грудня 1942 року по грудень 1943 року на Чигиринщині діяв партизанський загін “За Отчизну”, яким командував Д.О. Коршиков. Загін налічував 88 учасників, серед яких було 4 жінки; він діяв також на території Смілянського та Черкаського районів

сучасної Черкаської області та Знам'янського району Кіровоградської області [17, 193; 10, 273].

Із серпня по грудень 1943 року у Чигиринському районі діяв партизанський загін імені Суворова. Командиром загону був Г.М. Володін. Загін нараховував 46 бійців, серед яких – 4 жінки [17, 193; 10, 273].

“За Перемогу” – таку назву мав партизанський загін, який діяв на Чигиринщині в період з серпня по листопад 1943 року. Нараховував він 135 бійців, з яких – 10 жінок. Командирами загону були А.С. Зайченко, згодом – О.М. Гугнін [7; 17, 193; 10, 273].

Із червня по грудень 1943 року на Чигиринщині діяв партизанський загін імені Дзержинського, який нараховував у своєму складі 193 особи, з яких – 12 жінок. Командиром загону був Є.І. Петров [7; 17, 193; 10, 273].

З 25 червня по 8 грудня 1943 року на Чигиринщині діяв партизанський загін “За Родину”. Керівником загону був М.П. Кришталь. Загін налічував 46 членів, з яких – 6 жінок [7; 17, 193; 10, 273; 15, 234].

Найвідомішими на Чигиринщині були партизанські загони імені Москви (командир І.М. Боровиков), та партизанський загін імені Сталіна (командир П.А. Дубовий). Загін імені Москви налічував у своїх лавах 738 осіб, з яких – 8 жінок, і діяв у період з липня по січень 1944 року. Загін Петра Дубового налічував на момент розформування (1944 р.) 1500 осіб, з яких 78 жінок. Діяв він на Чигиринщині із червня 1943 року по січень 1944 року [7; 17, 193; 10, 274].

При загоні П.А. Дубового був створений табір біженців. За сім місяців діяльності партизанський загін пустив під укіс дванадцять ешелонів ворога, знищив чотирнадцять паровозів, вісімдесят три вагони з живою силою й технікою німецьких загарбників, розгромив 30 німецьких комендатур, знищив близько двох тисяч гітлерівців [10, 274; 13, 111].

У взаємодії з частинами Червоної Армії партизанський загін під керівництвом П.А. Дубового визволив ряд населених пунктів Чигиринського та Кам'янського районів (зокрема, 12 грудня 1943 року партизанський загін П.А. Дубового у взаємодії з військами 2-го Українського фронту визволили колишню козацьку столицю України – місто Чигирин) [2, 248; 4, 50]. На той час Чигиринський партизанський загін став одним з найбільших в краї. Більш глибинніше

зрозуміти сутність діяльності згаданого нами вище партизанського загону допоможе виписка із звіту партизанського загону ім. Сталіна про діяльність загону за період з 17 червня 1943 року по 7 січня 1944 року (мовою оригіналу): "...Боевые операции противника против партизанского отряда им. Сталина.

23. VII. 43 г.

Отряд под командованием тов. Дубового П. А., вел бой с немцами и полицией до 60 чел., выступивших против отряда. В результате боя противник потерял убитыми два немца и три полицейских, в том числе нач. полиции с. Матвеевка. Отряд потерь не имел. Взятые трофеи: пулемёт, две винтовки и наган. В бою отличились Гуров А.Ф., Свищ Н. С., Василенко А. М., Дорофеев Н.

16.VIII.43 г.

Немецкой полевой жандармерией при генерал-комиссаре г. Николаева против партизан в лесах Холодного Яра (30 км северо-западнее Чигирина) направлена дивизия в 4 тыс. немецких солдат с 14 танками и двумя батареями миномётов, полицейский батальон в 300 чел., и два эскадрона кавалерии (казаков) до 250 сабель). Этой группировкой войск был окружен лес в 40 тыс. га (по данным наших наблюдателей, мирного населения и показаний пленного младшего командира казаков, захваченного в бою).

Немцы в 13 час. достигли расположения нашего лагеря. Отряд под командованием т. Дубового принял навязанный бой, который длился более девяти часов.

Только самоотверженность личного состава отряда и выгодность нашей обороны дала возможность отбить десятки атак противника. Ночью отряд незаметно вышел из окружения и скрылся в двух км от места боя. Обманутые немецкие части продолжали целую ночь вести атаки на месте расположения лагеря и таким образом дрались между собой. В результате боя немцы потеряли убитыми до 100 чел. и ранеными до 120 чел. По показаниям пленного казака из их эскадрона в 108 чел. осталось в живых 6 чел. и 3 чел. сбежало. Мы имели убитыми 3 чел., ранеными 2 чел. В бою отличились: Гуров А.Ф., Запорожец Ф.Т., Воловенко И.Я., Свищ Н.С., Броник Г.И., Чучупака С.П., Сотников, Дятлов, Снижко М., Кальмуцкая Ольга, Федорова Любовь, Столяренко Н.А. Калюкин А.В. и Филимонов С.М.

8.XII. 43 г.

При отступлении немцы стремились закрепиться на рубежах

для прикрытия дорог Чигирин–Медведовка, Куликовка–Завадовка. Раскрыв замысел немцев партизанский отряд им. Сталина воспрепятствовал им в этом. Тогда немецкое командование 72-й дивизии выставило полк пехоты для прикрытия и прочистки окраины леса, где были наши обозы (35 км северо-западнее Чигирина). 8.XII.43 г. в 10 час. 00 мин. передовые немецкие части столкнулись с нашим сторожевым охранением в 30 чел. На помощь было переброшено до 200 чел. партизан и использованы местные партизанские группы: Завадовская – 23 чел., Чубовская – 38 чел., Куликовская – 52 чел. Завязавшийся бой длился 4 час. 30 мин. В результате боя немцы потеряли 27 убитыми и 13 ранеными. Среди них 1 оберлейтенант и капитан медицинской службы. С нашей стороны убит один человек (гв. капитан Лыгин С. Н.), ранено – четыре. Боем руководил командир партизанского соединения Дубовой П.А. и командиры подразделений: Видющенко А., Бондаренко П., Лыгин С.Н., Ханыкин. В бою отличились: Красильников, Иванов И., Снижко, Буткевич, Погребной, Скрипник, Строев, Заиченко, Рыкалин, Пятничук, Фурсенко, Диденко, Егоров, Погорелова Тамара.

2. II. 44 г.

Немцы до одного батальона пехоты на рассвете, обойдя нашу засаду, вышли к лагерю 5-й роты. По тревоге 5-я и 6-я роты в количестве до 260 чел. перешли с двух сторон в контрнаступление. Бой длился около трех часов. В этом бою было убито 27 и ранено около 40 чел. немцев. Руководил боем Броник Г.Н., Воловенко И.Я., Степанов В. В бою отличились Степанов В., Воловенко И. Я., Абесов А.П., Кононенко Е., Заднепрянный, Бойко Елена, Виноградов В., Фадеев, Гаврили, Заика И.А., Дран Н., Алешин, Карпов Николай.

4. II. 44 г.

С целью разведки боем о наличии партизан в лесах Холодного Яра выслали к лесу одну роту до 100 чел., со стороны с. Лубенцы и одну роту до 120 чел. со стороны х. Лопаты (30 км северо-западнее Чигирина). Наши засады на подступах к лесу вступили в бой. На помощь засадам были брошены три роты партизан. В трех часовом бою немцы потеряли убитыми 19 чел., ранеными – 16 и к концу дня отошли в с. Жаботин, где стоял штаб 72-ой СД. Боем руководил Филимонов, Воловенко, Юдин.

5. II. 44 г.

Командир 72-й німецької дивізії бросил против отряда два полка пехоты, учебный батальон, девять средних танков, три бронемашины, артбатарею и минометную батарею крупного калибра (по данным допроса двух пленных захваченных в бою).

5. I. 44 г. в 4 час. 00 мин. немцы начали наступление на лес со стороны сс. Лубенцы, Куликова и Завадовка (30-37 км северо-западнее Чигирина). Бой длился с 4 час. 00 мин. до 16 час. 20 мин. Немецкие танки подошли на 50 км к главному лагерю отряда. Только лесистые высокие сопки и упорство личного состава партизан дали возможность отразить атаки. Не достигнув намеченной цели за день, немцы к вечеру отошли из леса, бросив на поле боя убитыми 132 чел. и ранеными до 120. Наши потери – убитыми 12 чел. и ранеными – 22. Этот бой был самый жестокий и истощил отряд до крайности в боеприпасах.

Боем руководил командир партизанского соединения Дубовой П. А., комиссар Лысов и нач. штаба Броник Г. Н. В бою отличились Юдин, Гудилин, Ревзон, Саража Кл., Кальмуцкая Ольга, Бурова Нина, Хмельков, Калюкин, Фурсенко П., Красильников, Смирнов, Чхаидзе, Завгородний В., Пятничук, Пархоменко, Буткевич, Сотников.

7. II. 44 г.

...Партизаны Кучерина, Мартынин под командованием Видющенко в с. Куликовка (35 км км северо-западнее Чигирина) убили трех немцев, среди них гебитскомиссар г. Новогеоргиевск, взяли автомашину и вооружение.

Командир партизанского

отряда им. Сталина

капитан

[подпись]

Дубовой

Комиссар партизанского

отряда им. Сталина

ст. политрук

[подпись]

Лысов"

[4; 17, 98–101].

Дубовий Петро Антонович

Народився 11 жовтня 1911 р. в селі Чмирівці Чигиринського району Черкаської області в селянській сім'ї.

У 1932 р. закінчив Ленінградське військове училище зв'язку.

З 1928 р. по липень 1941 р. – в Червоній Армії. На початку

Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. капітан П.А. Дубовий тяжко пораненим потрапив в оточення. У 1942 р. – організатор підпільної групи в селі Чмирівці.

1943 р. – організатор партизанського загону імені Сталіна в Чигиринському районі Черкаської області.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. П.А. Дубовий – на профспілковій та партійній роботі в місті Черкаси. Помер у 1969 р. [2, 248; 3, 6; 6, 35; 16, 46].

Особливості партизанської боротьби на Чигиринщині розкривають оперативні дані того часу: "3-го серпня 1941 року партизани загону імені Ворошилова (командир А.С. Куценко) вели тригодинний бій з ворожими частинами біля с. Мельники Чигиринського району, вбито 7 і поранено 15 німецьких солдатів". 18 липня 1943 року: "Партизани загону імені Москви підірвали Чигиринську нафтобазу, знищено 67 тонн пального". 16 серпня 1943 року: "Партизанський загін (командир П.А. Дубовий) вів у лісі "Холодний Яр" бій з частинами ворожої дивізії, в складі яких було 4000 солдатів, два кавалерійських ескадрони, 14 танків і 2 мінометні багареї. Вбито 100 і поранено 120 німецьких солдатів і офіцерів". 16 серпня 1943 року: "Партизани загону імені Держинського напали на жандармський гарнізон в селі Янич (нині с. Іванівка). Знищили штаб і вузол зв'язку. Вбито 4 офіцери і 23 жандарми". 22 серпня 1943 року: "Партизани загону імені Держинського обстріляли ворожу колону з 12 машин на ділянці Заломи-Гутниці. Захопили 3 автомати, 9 гвинтівок, 3 пістолети та два ящики з патронами і гранатами" [10, 275].

Напади партизанів на німецькі гарнізони в Медведівці, Чигирині, Мельниках, Новоселиці, Полуднівці, знищення поліцейських гнізд у Куликівці, Головківці й інших селах сприяли наступальним діям Червоної Армії.

Із жовтня 1942 року по листопад 1943 року у Чигиринському районі діяла підпільна диверсійна група на чолі з В.І. Руденком. Група складалася всього з 4-х осіб, але виконувала значний обсяг диверсійної роботи [13, 109; 17, 200].

Партизанський рух на Чигиринщині, як і в цілому по всій Україні, був спрямований на підрив воєнно-економічних сил ворога. Партизанські загони були опорними базами для розгортання боротьби в населених пунктах району.

Патріоти Чигирини за час окупації розповсюдили лише в місті близько 5 тисяч антифашистських листівок [11]. У червні 1943 року вони встановили зв'язок з партійно-комсомольською організацією партизанського загону "Москва", доставили їм 2 тонни борошна, 750 кілограмів масла, багато інших продуктів, а також медикаменти, тощо. Комсомольці-підпільники висадили в повітря міст на шляху Черкаси-Чигирин, виводили з ладу телефонний зв'язок між Чигирином та Кіровоградом, Смілою, Черкасами [5, 687; 10, 276].

Місцеві жителі активно допомагали партизанам. Вони постачали їм харчі, одяг, взуття, медикаменти, здобували розвідувальні дані. Як розвідниця відзначилася жителька Мельників Л. Федорова, комсорг партизанського загону П. Дубового М. Зінченко писав у дні окупації патріотичні вірші і розповсюджував їх серед місцевого населення, за що гітлерівці і закатували його [5, 687; 10, 276].

Не скорились загарбникам і медведівці. 12 жителів Медведівки пішли в партизани, а понад 60 медведівців допомагали бойовим загонам: збирали зброю, заготовляли і переправляли в ліс харчі, забезпечували партизанів одягом, взуттям, медикаментами, проводили антифашистську агітацію, лікували поранених [5, 680].

У Медведівці 1 серпня 1943 року партизани загону П.А. Дубового напали на ворожий гарнізон, знищили 95 тонн пального на нафтобазі, зруйнували вузол зв'язку, майстерню, розгромили комендатуру, вбили двох жандармів. 8 грудня того ж року партизани загону ім. Москви висадили в повітря міст на дільниці Медведівка - Мельники [5, 680].

В партизани пішли і жителі с. Розсошенці Маслак Яків та Марія, з Мордви – Мотайленко Василь Несторович. Вже перед визволенням з-під німецької окупації в селі партизани вбили німця-телефоніста [14].

Особливого розмаху партизанський рух набрав з літа 1943 року, коли з "Великої землі" було десантовано над Холодноярськими лісами кілька груп парашутистів. Ось як згадує про події тих років Григорій Миколайович Броник - колишній начальник штабу Холодноярського партизанського загону. "Коли йшла битва на Курській дузі, в тилу ворога розгоралось полум'я партизанської боротьби. Розпочав бойові дії і партизанський загін під командуванням П.А. Дубового, який базувався в холодноярському лісі.

В ніч з 15 на 16 серпня ми приймали дорогоцінний вантаж,

викинутий на парашутах з двох "дугласів": мішки зі зброєю, боєприпасами, спорядженням.

На світанні все було зібрано і доставлено в табір. Загін розташувався на пагорбі. Ми почали розбирати вантаж, сортувати його, протирати автомати, гвинтівки. Хтось читав свіжі московські газети, хтось тихо грав на баяні. Наші серця були сповнені радістю і вдячністю Батьківщині, центральному штабу партизанського руху за подану допомогу.

Ранкову тишу порушив несподіваний постріл. Командир загону покликав начальника розвідки і наказав з'ясувати обстановку. Ми мали відомості про те, що ворожа винищувальна дивізія, підсилена польовою жандармерією і поліцією, діє проти партизанів у південних районах Кіровоградської області. Але поява противника в лісі о восьмій ранку під нашою висотою була цілковитою несподіванкою. Розвідники зустрілися з передовими підрозділами карателів. З обох боків заговорили автомати.

– Загін, до зброї! – скомандував Дубовий.

Всіх розподілили на три ударні групи: лівофлангову очолив Микола Столяренко, правофлангову – я, центральну – командир загону. Перші хвилини бою показали, що ми маємо справу з численним і добре озброєним ворогом. Гітлерівці з танками, артилерією, мінометами оточили ліс, блокували дороги, на вірогідних напрямках нашого прориву зробили подвійне оточення і раптово увірвалися в лісові просіки. Карателі мали чималий досвід боротьби з партизанами, це була дивізія головорізів, але в серпневому бою її дошкульно пошматували.

Двом групам – моїй і Дубового – вдалося повернутися на висоту, частина групи Столяренка разом з командиром роти виявилася відрізаною від табору і діяла самостійно в тилу бойових порядків противника.

Ми зайняли кругову оборону на висоті. Ворог підтягнув головні сили, в дію вступили танки, артилерія, міномети, бронемашини. Шквальний вогонь чергувався з моментами відносної тиші. Есесівці, жандарми, поліцаї в різних місцях намагалися прорватися на висоту. В хід йшли ручні гранати. Партизани вели прицільний вогонь, зріджуючи ряди противника.

У нас героїчною смертю загинув кулеметник Тимофій Ткачук, улюбленець загону – начальник розвідки Микола Дорофеев,

вартувий, що охороняв криниці з питною водою, сімнадцятирічний Саша Орел, розвідник Олександр Леонов.

Звістка про загибель бойових друзів миттю рознеслася по рядах оборони. Кожний дав собі клятву помститися за смерть товаришів. Відступати – нікуди, стояли на смерть.

Наші санітарки, медсестри, радистки під керівництвом комісара Лисова з початку бою організували безперебійне постачання патронів, гранат, кулеметних і автоматних дисків вогнеvim точкам оборони.

На щастя, ураганний вогонь ворожої артилерії і мінометів не досягав цілі: снаряди і міни, перелітаючи через наш пагорб, розривалися в бойових порядках противника, викликаючи серед ворогів паніку. Цією обставиною ми скористалися найліпше: у нас було кілька ручних обрізів, постріл з яких через порожню металеву бочку імітував гарматний постріл. Вороги вважали, що в нас є артилерія.

Скільки атак відбили в той день – важко сказати. Після чергового вогневого нападу настала мертва тиша. В лісі смеркло. Ворог готувався до штурму, ми – до прориву. По всій обороні передається наказ: тихо зніматися, гуртуватися біля обозу. Полеглих і поранених поклали на підводи. Зі зброєю наготові двома колонами вирушили в напрямку хутора Землянки в квартал густого молодого лісу. На наш обоз німці не звернули уваги, тому що вивозили своїх убитих і поранених. Нашим дозорним було наказано в бій не вступати, а на випадок необхідності відстрілюватися і відходити в інший бік, відірватися від противника і лише потім повернутися на місце розташування загону.

Тим часом ворог протягом усієї ночі вів вогонь по висоті. На світанку, одержавши підкріплення, німці почали штурм пагорба, а, зайнявши його, побачили, що там нікого немає і що всю ніч вони були один одного.

Наші розвідники спостерігали, як уціпілі фашисти ганебно вибиралися з лісу, вивозячи вбитих і поранених. Захоплений нами полонений засвідчив втрати дивізії: у взводах було по 40–45 солдат, після бою лишилось по 5–7.

Вороги поширили чутки про знищення партизанів Холодного Яру. Але ми жили. І не тільки жили, але й міцніли, зростали наші ряди, розширювалося коло бойових дій, тіснішали наші зв'язки з місцевим населенням. Цілі села підтримували і помагали нам. Сотні

патріотів різними таємними стежками йшли під крони холоднорського лісу.

Надто суворим був прийом в загін, цим займалося командування під безпосереднім керівництвом Дубового. Але, незважаючи на такий ретельний відбір, загін виріс до 2-х тисяч чоловік. Навколо лісу, в тилу ворога утворилася радянська зона, організувалося кілька місцевих партизанських загонів. Були місцеві групи в Мельниках, Завадівці, Лубенцях та інших селах. В них ми випікали хліб, у Грушківці мали млина, там же утримували дитячий будинок на 60 безпритульних.

Коли фашисти почали масове вигнання людей в рабство, під наш захист прийшло до 30 тисяч осіб мирного населення. Вони проживали в лісі до прориву нами фронту і з'єднання з частинами 52-ї армії. Серед нині живих багато учасників і свідків героїчного штурму передових позицій ворога на річці Тясмин, коли могутнє "ура!" нагнало жах на гітлерівців і допомогло нам успішно прорвати їх оборону.

Щороку традиційно збираємося ми в холоднорському лісі в роковини першого пам'ятного бою партизанів з карателями. З різних кінців країни з'їжджаються наші бойові побратими, щоб вшанувати пам'ять полеглих, обійняти живих. Ми зберігаємо дружбу, скріплену кров'ю й спільною боротьбою проти фашизму, зберігаємо вірність своєму громадянському і патріотичному обов'язку" [1].

Наприкінці грудня 1943 року – на початку січня 1944 року Чигирин і навколишні села були визволені від фашистів. У цих боях відзначилися й народні месники. Партизанський загін імені Москви у ніч на 7 січня завдав нищівного удару загарбникам. Поблизу с. Зам'ятниці загін з'єднався з частинами 4-ї гвардійської армії, спільно протягом трьох днів разом з гвардійцями вів наступальні бої і визволив кілька населених пунктів [10, 277].

Як засвідчує наявна у нашому розпорядженні статистика, на території Чигиринського району у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років діяло 8 партизанських загонів і одна підпільна диверсійна група.

1. Броник Г. В ту серпневу ніч // Зоря комунізму. - 1983. - 30 серпня.

2. Бушин М.І., Лазуренко В.М. Черкаський край в особах. 1941-2001. Книга третя. Чигиринщина. - Черкаси, 2003. - 304 с.

3. Горб-Дубова Т.П. Лебедина пісня серця. - Черкаси, 2003. - 160 с.

4. Державний архів Черкаської області, ф. П-4619, оп.8, спр.162, арк. 67-69.
5. Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область. - К., 1972. - 788 с.
6. Карпенко Н.М. Вісім подорожей по Черкащині. - Дніпропетровськ, 1978. - 70 с.
7. Кіровоградський обласний державний архів. - ф. 429, оп.1, спр. 1, 1180; оп. 3,спр. 5, 6, 23, 26, 43, 76, 77, 81, 85, 89.
8. Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни: Збірник документів та матеріалів. - Дніпропетровськ, 1965. - 306 с.
9. Лазуренко В.М. Історія Чигиринщини (з найдавніших часів до сьогодення). Навчальний посібник. - Черкаси, 2004. - 456 с.
10. Лазуренко В.М., Вовкотруб Ю.М. Рух опору на Черкащині в роки німецько-фашистської окупації (1941-1944) // Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). Випуск 28. - Київ-Хмельницький-Кем'янець-Подільський, 2004. - С. 47-55.
11. Листівки партійного підпілля і партизанських загонів України в роки Великої Вітчизняної війни. - К., 1969.
12. Наумов М. Степной рейд. - К., 1990. - 364 с.
13. Наш рідний край. Хрестоматія з історії Черкащини. Частина друга. - К., 1995. - 176 с.
14. Солодар О. Розсошенці, Мордва, Погорільці // Чигиринські вісті. - 1997. - 23 липня.
15. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941-1945 рр. Том другий. - К., 1968. - 520 с.
16. Ушета І. Стежками Холодного Яру. - К., 1988. - 64 с.
17. Черкащина в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. - Черкаси, 2000. - 208 с.
18. Чубіна Т.Д. Партизанський рух на Чигиринщині // Черкащина в контексті історії України. Матеріали Першої науково-краєзнавчої конференції Черкащини, присвяченої 50-річчю утворення Черкаської області. - Черкаси, 2004. - С. 268-272.

Тесля Ю.В.,

аспірант кафедри історії України
Черкаського державного технологічного університету

РУХ ОПОРУ В ЧЕРКАСЬКОМУ РАЙОНІ В РОКИ НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Підпільні організації, як основа боротьби місцевого населення проти окупаційних військ, носили масовий характер, але не були стихійним явищем, а мали чітко організовану мережу, систему, якою керували переважно комуністичні та комсомольські лідери.